

Особливості укладання

договору дарування

Ю. В. Логвиненко

спеціаліст першої категорії відділу організаційного забезпечення та контролю у сфері нотаріату Департаменту нотаріату, фінансового моніторингу юридичних послуг та реєстрації адвокатських об'єднань

За договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати у майбутньому іншій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність (п. 1 ст. 717 ЦК України).

Як зазначалося, договір дарування є безоплатним, тому дарувальник не має права вимагати від обдаровуваної особи зустрічних дій майнового або немайнового характеру. Договір дарування, укладений з порушенням вимог закону про безоплатність передання іншій стороні майна у власність, є нікчемним.

Предметом договору дарування може бути будь-яке майно (як індивідуально визначені речі, так і речі, визначені родовими ознаками), не вилучене з товарообороту, і яке може бути у власності особи, якій воно дарується. Згідно зі статтею 718 ЦК України, дарунком можуть бути рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, а також нерухомі речі. Дарунком можуть бути також майнові права, якими уже володіє дарувальник, або які можуть виникнути в майбутньому.

Щодо нерухомого майна існують певні вимоги: підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню та державній реєстрації.

Предметом договору дарування можуть бути майнові права. Останні можуть мати зобов'язальну і речову природу. Речові правовідносини відрізняються від зобов'язальних своїм об'єктом, на який спрямована діяльність суб'єктів.

Сторонами у договорі дарування можуть бути як громадяни, так і юридичні особи, а в певних випадках – держава, Автономна Республіка Крим і територіальні громади (ст. 720 ЦК України). Укладення договорів дарування громадянина має здійснюватися з дотриманням загальних правил цивільного законодавства про їх дієздатність. Крім того, сімейне та цивільне законодавство України встановлює додаткові гарантії захисту осіб, які перебувають під опікою або піклуванням. Так, опікун не має права без дозволу органів опіки і піклування укласти угоду, а піклувальник – давати згоду на її здійснення, якщо вони виходять за межі побутових. Такими угодами, зокрема, є договори, що підлягають нотаріальному посвідченню і спеціальній реєстрації, відмова від належних підопічному майнових прав, поділ майна тощо.

Договір дарування допускає його укладення за посередництвом представника, дарування не належить до правочинів, що мають укладатися особисто. Існують певні вимоги щодо представництва. Представник повинен діяти лише на підставі довіреності, виданої довірительом (дарувальником). Представник укладає договір дарування щодо того майна, яке вказано в довіреності. Відповідно до ст. 245 ЦК України, довіреність укладається в формі, в якій відповідно до закону має укладатися правочин, тобто у письмовій формі належить укладати довіреність, якщо представником або довірительом (дарувальником) є юридична особа; якщо вартість майна, щодо якого представник уповноважений укласти договір дарування, перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Довіреність на укладання договору дарування, у якій не встановлено імені обдаровуваного, є нікчемною.

Усна форма договору за Цивільним кодексом передбачена для дарування речей

особистого користування та побутового призначення. Письмово укладається договір дарування майнового права та договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому. У разі недотримання форми такі договори є недійсними. Договір дарування нерухомої речі укладається письмово і посвідчується нотаріусом. Договір дарування рухомих речей, які мають особливу цінність, укладається письмово. Законодавець не визначає критеріїв віднесення речі до такої, що має особливу цінність. Водночас дарування цінних рухомих речей може здійснюватися усно, оскільки коментовані правочини не є нікчемними. Передання такої речі за усним договором визнається правомірним, якщо судом не буде встановлено незаконності заволодіння нею з боку обдаровуваного (ст. 719 ЦК).

Певними особливостями зумовлена передача в дар майнового права. Специфіка предмета договору дарування майнових прав зумовлює необхідність письмової форми правочину. Аналогічна ситуація складається у разі, коли укладення договору не збігається з моментом передачі да рунка. В цьому випадку має місце консенсуальна угода. Недотримання письмової форми угоди є підставою для визнання її недійсною.

Спеціальна вимога щодо форми правочину встановлена для дарування валютних цінностей у розмірі, який перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Договори дарування, що перевищують зазначений розмір, укладаються в письмовій формі з обов'язковим нотаріальним посвідченням. До валютних цінностей згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» належить валюта України – грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на те-

риторії України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України.

При укладенні договорів дарування необхідно дотримуватися спеціальних правил, встановлених для відчуження частки у спільному майні. Так, договори про відчуження нерухомого майна подружжя, що належить їм на праві спільної сумісної власності, посвідчується нотаріусом за наявності письмової згоди другого з подружжя (ч. 3 ст. 65 Сімейного Кодексу). Договори про відчуження нерухомого майна можуть бути посвідчені нотаріусом і без згоди другого з подружжя, якщо з правовстановлюючого документа, свідчення про шлюб та інших документів видно, що зазначене майно є не спільною, а особистою власністю одного з подружжя (набуте до реєстрації шлюбу, одержане в дарунок або в порядку спадкування, здійснено поділ майна, набутого під час перебування в зареєстрованому шлюбі тощо). Договір про відчуження нерухомого майна може бути посвідчений без згоди другого з подружжя також у випадках, коли остання не проживає за місцем знаходження майна і місце проживання його невідоме. На підтвердження цієї обставини повинна бути подана копія рішення суду про визнання другого з подружжя безвісно відсутнім, яке набрало законної сили.

Зміст будь-якого договору складають права і обов'язки його сторін. Отже, зміст договору дарування складають права і обов'язки дарувальника і обдаровуваного. Однією з новел Цивільного кодексу 2004 р. стала можливість визнання договору дарування як реальним, так і консенсуальним. Саме консенсуальність зумовлює можливість виникнення обов'язків у обдаровуваного поряд з правами.

Права дарувальника:

– скасувати дарування до вручення речі обдаровуваному, якщо ця річ була передана через органи транспорту, зв'язку або через іншу особу (п. 2 ст. 722);

– відмовитися від виконання обов'язку передати дарунок, якщо після укладення договору його майновий стан істотно погіршився (ст. 724);

– вимагати від обдаровуваного виконання покладеного на нього обов'язку вчинити певну дію майнового змісту або утриматися від її виконання;

– вчинення на користь третьої особи (передати грошову суму чи інше майно у власність, сплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення тощо). Вимагати від обдаровуваного виконання покладеного на нього обов'язку має право дарувальник, а в разі його смерті, визнання безвісно відсутнім чи недієздатним – особа, на користь якої має бути виконаний цей обов'язок (ст. 725);

– вимагати розірвати договір і повернути дарунок у разі ухилення обдаровуваного від виконання обов'язку на користь третьої особи;

– зажадати скасування договору дарування нерухомих речей чи іншого особливо цінного майна, якщо обдаровуваний умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) та дітей (п. 1 ст. 727);

– дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування, якщо обдаровуваний створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність (п. 2 ст. 727);

– зажадати скасування договору дарування, якщо через недбале ставлення обдаровуваного до речі, що становить історичну, наукову, культурну цінність, ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена (п. 3 ст. 727).

Обов'язками дарувальника є :

– повідомити обдаровуваного про недоліки речі або її особливі властивості, які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна як самого обдаровуваного, так і інших осіб;

– дарувальник, якому було відомо про недоліки або особливі властивості подарованої речі і який не повідомив про них обдаровуваного, зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану майну, та шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в результаті володіння чи користування дарунком.

Права обдаровуваного:

– зажадати передання йому дарунку у разі настання строку (терміну) або відкладальної обставини (п. 1 ст. 723);

– у випадку, якщо дарувальник, незважаючи на настання умови, ухилятиметься від виконання свого обов'язку, обдаровуваний має право на примусове витребування відповідної речі або компенсацію її вартості (п. 2 ст. 723);

– право в будь-який момент односторонньо відмовитися від договору дарування і повернути річ, якщо вона не потребує догляду або особливих умов утримання чи зберігання (п. 2 ст. 724).

Обов'язки обдаровуваного:

– обов'язок обдаровуваного вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи або утриматися від її вчинення (передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення тощо);

– у разі порушення обдаровуваним обов'язку на користь третьої особи дарувальник має право вимагати розірвання договору і повернення дарунка, а якщо таке повернення неможливе, – відшкодування його вартості;

– у разі розірвання договору дарування зобов'язаний повернути дарунок у натурі.

Крім того, договір дарування може створювати права для третіх осіб. Так, договором може бути передбачено матеріальне забезпечення чи грошова виплата на користь третіх осіб з боку обдаровуваного у зв'язку з умовами договору. У разі смерті дарувальника, оголошення його померлим, визнання безвісно відсутнім чи неієздатним, виконання обов'язку на користь третьої особи має право вимагати від обдаровуваного особа, на користь якої встановлений цей обов'язок.

Треті особи також можуть звертатися до суду з метою захисту своїх прав, що впливають із домовленості (договору) між обдаровуваним та дарувальником, в порядку цивільного судочинства.

Договір дарування також може бути припинено. Цікаво звернутись до витоків повернення дарунка. За загальним правилом дар поверненню у римському праві не підлягав. Винятки з цього правила були стосовно грубої невдячності обдаровуваного (грубі словесні образи, заподіяння фізичної чи моральної шкоди, невинний наказ – *modus*). В таких випадках «ображена» особа зверталась до суду з позовом про розірвання договору та повернення дару. Право повернення дарунка взагалі не допускалось, якщо обдаровуваний врятував життя дарувальника, чи зробив йому значну послугу.

Цивільний кодекс України передбачає такі підстави припинення договору дарування: 1) відмова однієї зі сторін; 2) розірвання договору дарування; 3) недійсність.

Щодо відмови, то обдаровуваний має право відмовитись від подарунка в момент його вручення, тобто коли договір є реальним – момент передачі речі збігається з моментом укладенням договору. В разі якщо договір консенсуальний – передбачає передачу речі в майбутньому, обдаровуваний може відмовитись від дарунка в будь-який час до моменту його прийняття.

Так само від договору може відмовитися дарувальник, за умови, що місце має обов'язок передання дарунка у майбутньому, в разі якщо після укладення договору майновий стан дарувальника істотно погіршився. В законодавстві не передбачено, що слід розуміти під істотним погіршенням майнового стану (оціночне поняття).

Стосовно розірвання договору ст. 727 ЦК передбачає розірвання з ініціативи дарувальника за таких обставин:

- щодо нерухомих речей чи іншого особливо цінного майна, якщо обдарований умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей;

- якщо обдарований вчинив умисне вбивство дарувальника, спадкоємці дарувальника мають право вимагати розірвання договору дарування;

- якщо обдарований створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність;

- якщо внаслідок недбалого ставлення обдарованого до речі, що становить історичну, наукову, культурну цінність, ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена.

Обдарований може розірвати договір, керуючись загальними положеннями про договір, зокрема, договір може бути розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом.

Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору (виявлення властивостей подарунка, про які обдарований не знав до укладення договору).

Підставою недійсності договору є:

1) недотримання в момент укладення договору стороною (сторонами) таких вимог:

- волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі;

- правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним;

- правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей;

2) договір є недійсним, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин): у разі недотримання вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору; укладення договору дарування від імені неповнолітнього без згоди органу опіки та піклування не потребує рішення суду;

3) також договір є недійсним в разі: недотримання письмової форми; вчинення під впливом помилки; обману; насильства; під впливом тяжкої обставини тощо. В цьому разі недійсність встановлюється судом.

У разі розірвання договору дарування, дарувальникові повертається дарунок у натурі, а якщо це неможливо – компенсація його вартості. На вимоги про скасування договору дарування застосовується позовна давність в один рік.

В разі визнання договору недійсним дарунок повертається дарувальнику, обдарований може вимагати компенсацію за утримання в себе дарунка.

Формою дарування є пожертва, зміст якої ст. 729 ЦК України визначає як дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей і цінних паперів, особам, визначеним ч. 1 ст. 720 ЦК України, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети, загальнокорисної цілі. Оскільки пожертва є даруванням, до неї застосовуються положення про договір дарування. Відмінність від дарунка вбачається в тому, що пожерт-

ва призначена для користування невизначеної кількості осіб і має конкретне призначення. Окремо встановлюються лише права по жертвувача на здійснення контролю за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву. У випадку неможливості використання пожертви за призначенням по жертвувач дає згоду на використання пожертви за іншим призначенням (у разі смерті по жертвувача або ліквідації юридичної особи – за рішенням суду). Згідно з ч. 3 ст. 730 ЦК України, по жертвувач має право вимагати розірвання договору про пожертву, якщо по жертва використовується не за призначенням.

Близьким за своїм змістом до дарування є відносини, що випливають з передачі майна у формі благодійництва по жертв, нагородження преміями або цінними подарунками за певні заслуги чи в зв'язку з ювілеєм.

Соціальна роль цього договору полягає в тому, що у будь-якому суспільстві є прошарки населення з невеликими доходами, а також окремі громадяни, соціально незахищені з різних суб'єктивних і об'єктивних причин. Особливо скрутним стає матеріальне становище значної частини населення у перехідні періоди реформування економіки, що відбувається нині і в Україні. За цих умов певну матеріальну допомогу найбільш вразливим верствам населення, хворим та інвалідам можуть надати організовані форми благодійництва.

Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» від 16 вересня 1997 р. № 531/97-ВР визначає благодійництво як добровільну безкорисливу по жертву фізичних та юридичних осіб у поданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги, специфічними формами якої є меценатство і спонсорство. Згаданий закон визначив організаційно-правові засади такої форми дарування, як благодійництво, а та-

кож засади діяльності благодійних організацій. Відповідно до цього закону, меценатство – добровільна безкорислива матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними особами набувачів благодійної допомоги;

спонсорство – добровільна матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними та юридичними особами набувачів благодійної допомоги з метою популяризації виключно свого імені (найменування), свого знака для товарів і послуг.

Коротко характеризуючи договір по жертви, можна зробити висновок, що він деякою мірою суперечить ч. 2 ст. 717 ЦК, оскільки, визначаючи в ст. 730 ЦК права по жертвувача, тим самим, одночасно, встановлюються обов'язки обдарованого. Так, якщо по жертвувач має право здійснювати контроль за використанням по жертви відповідно до мети, встановленої договором про по жертву, то обдаровуваний повинен мати обов'язок забезпечити таке право.

Відносно ж мети, з якою може робитись по жертва, то вона не тільки не конкретизована, а й не сформульована в законі. Але вважається, що мета має задовольняти обидві сторони договору, а тому цю угоду необхідно вважати однозначно двосторонньою.

Зважаючи на викладене, дарування завжди є договором, заснованим на взаємній згоді сторін, який передбачає згоду обдаровуваної особи безоплатно прийняти пропонуване майнове право.